

K aktuálním problémům kodifikace zločinů podle mezinárodního práva a návrh statutu mezinárodního trestního soudu

Pavel Šturma

Problematika Kodexu zločinů proti míru a bezpečnosti lidstva má již svou poměrně dlouhou historii, které byla věnována pozornost i v české odborné literatuře.¹ Naproti tomu kompletní návrh Statutu Mezinárodního trestního soudu spatřil světlo světa – díky mimořádnému úsilí Komise pro mezinárodní právo opírající se o jasný mandát Valného shromáždění – za pouhé dva roky od zahájení intenzivní práce. Možná i proto ohlasy na tento počín z řad naší nauky mezinárodního práva zatím chybí. Vzhledem k původně úzkému propojení obou témat bude nejnvhodnější probrat zde společně jak materiální právo (tj. návrh Kodexu), tak i procesní prostředky (návrh statutu Mezinárodního trestního soudu).

¹Blíže srov. J. MRÁZEK, *K boji s mezinárodní zločinností z hlediska mezinárodního práva*, Academia, Praha, 1979, s. 100–108; Č. ČEPELKA, *Mezinárodněprávní ochrana lidských práv*, *AUC Iuridica* 5/1990, s. 38–48; P. ŠTURMA, *K návrhu Kodexu zločinů proti míru a bezpečnosti lidstva*, *Právník* 9–10/1989, s. 879–889; *Zvýšení úlohy trestního práva při ochraně míru a mezinárodní bezpečnosti*, AUB Iuridica No 84, Brno, 1989, hlavní referát kolokvia Čs. národní skupiny AIDP, s. 37–49; V. DAVID, *K návrhu Kodexu zločinů proti míru a bezpečnosti lidstva*, *ibid.*, s. 247–250; P. TOMKA, *K současnému stavu prací na návrhu Kodexu zločinů proti míru a bezpečnosti lidstva v Komisi pro mezinárodní právo*, *ibid.*, s. 327–332.

1. Návrh Kodexu zločinů proti míru a bezpečnosti lidstva

a) Historie návrhu

První návrh samotného Kodexu předložila Komise v roce 1951,² avšak ani tehdy, ani v roce 1954 k jeho projednání ve Valném shromáždění nedošlo a návrh byl odložen. Teprve rezolucí 36/106 z r. 1981 Valné shromáždění opětovně pověřilo Komisi pro mezinárodní právo, aby při vypracování nového návrhu Kodexu vzala v úvahu i vývoj, který mezinárodní právo v mezidobí zaznamenalo.³ Komise pak – na svém 34. zasedání – jmenovala *Doudou Thiama* (ze Senegalu) zvláštním zpravodajem pro tuto otázku.

Ve svých zprávách předkládaných v letech 1983–1988 se zvláštní zpravodaj zabýval obecnými otázkami (včetně metodologie kodifikace a problémů implementace), otázkou rozsahu návrhu *ratione materiae a ratione personae*, problémem definice zločinů proti míru a bezpečnosti lidstva, obecnými principy a zločiny proti míru.⁴ 7. zpráva zvláštního zpravodaje (1989) už obsahovala i návrh článků o zločinech proti lidskosti a o válečných zločinech.⁵ V roce 1990 byl návrh Kodexu poněkud pozměněn a doplněn, což se opakovalo i o rok později. Na svém zasedání v r. 1991 však Komise již přijala v prvním čtení ucelený návrh Kodexu.⁶

Tento text obsahuje obecné zásady i obsáhlý katalog skutkových podstat bez rozlišení tří kategorií zločinů (tj. zločinů proti míru, zločinů proti lidskosti a válečných zločinů). Tato změna není popřením dosavadní klasifikace, ale spíše odráží rozšíření seznamu zločinů o některé nové skutkové podstaty, jejichž zařazení by mohlo vyvolávat problémy (jako např. nedovolený obchod s drogami nebo úmyslné a těžké poškozování životního prostředí). Komise tak zvolila pragmatické řešení v očekávání připomínek ze strany států, po jejichž vyhodnocení a zapracování teprve dnes může přistoupit k projednání a přijetí návrhu v druhém čtení.

²Text návrhu viz YILC, 1951, vol. II, s. 134.

³A/CN.4/364 (1983), § 1, s. 3.

⁴A/CN.4/364 (1983), A/CN.4/377 (1984), A/CN.4/387 (1985), A/CN.4/398 (1986) Í Corr. 1–3, A/CN.4/404 (1987), A/CN.4/411 (1988).

⁵A/CN.4/419 (1989).

⁶YILC, 1991, vol. II, Part Two, s. 93, § 173.

b) Pojem zločinu proti míru a bezpečnosti lidstva

V komisi pro mezinárodní právo i v Šestém výboru VS OSN byla věnována velká pozornost otázce, jak má být definován pojem „zločin proti míru a bezpečnosti lidstva“ a zejména pak jaký je vztah mezi tímto pojmem a pojmem mezinárodní zločiny ve smyslu článku 19 první části kodifikačního návrhu o odpovědnosti států.⁷

V r. 1985 navrhl zvláštní zpravodaj dvě varianty definice zločinu proti míru a bezpečnosti lidstva, které však implikovaly koncepci trestní odpovědnosti státu, a proto byly většinou členů Komise i zástupců států přijaty kriticky.⁸ Ve své další zprávě (1986) proto zvláštní zpravodaj Thiam předložil novou formulaci příslušného ustanovení, jež překlenula problém definice pojmu „zločiny proti míru a bezpečnosti lidstva“ obdobným způsobem jako to činil návrh Kodexu z r. 1954:

„Zločiny (podle mezinárodního práva) definované v tomto Kodexu jsou zločiny proti míru a bezpečnosti lidstva“.

Není příliš důležité, že v původním návrhu z r. 1954 byla na konci připojena ještě vedlejší věta „za něž budou odpovědní jednotlivci potrestáni“.⁹ Tento aspekt je plně pokryt článkem 3 dnešního návrhu Kodexu. Závažnější problém se projevil v tom, že v citovaném článku 1 (Definice),¹⁰ tak jak byl prozatímně (v prvním čtení) přijat Komisí v r. 1991, byl dán klíčový obrat „podle mezinárodního práva“ do závorek. K tomu článek 2 dodal, že „kvalifikace jednání nebo opomenutí (act or omission) za zločin proti míru a bezpečnosti lidstva je nezávislá na vnitrostátním právu“. Takovému kvalifikování pak není na překážku, že jednání nebo opomenutí není trestné podle vnitrostátního práva.¹¹

⁷Srov. např. A/C.6/40/SR.23-SR.35; srov. též Č. *Odpovědnost států. Návrh článků 1 až 35 kodifikační úmluvy (s komentářem)*, SPN, Paa, 1985, s. 53-59.

⁸Viz např. A/C.6/40/SR.26, § 7-8, s. 3; § 33, s. 8; A/C.6/40/SR.34, § 2, s. 2; § 30, s. 9; § 37, s. 11; A/C.6/40/SR.24, § 6, s. 3

⁹Text viz J. MRÁZEK, op. cit. 32, s. 102.

¹⁰YILC, 1991, vol. II, Part Two, s. 94.

¹¹Ibid., s. 94.

c) Mezinárodní zločin a zločin podle mezinárodního práva

Přesto, že mezi mezinárodními zločiny a zločiny proti míru a bezpečnosti lidstva existuje zásadní rozdíl, je mezi oběma právními instituty hluboká souvislost a v určité míře podmíněnost.¹² Je evidentní, že chování státu je naplňováno jednáním či opomenutím jeho orgánů, které tvoří vždy konkrétní osoby. Tak i mezinárodní zločin státu může naplnit jen chování určitých osob v postavení státního orgánu.¹³

Obsah odpovědnostní povinnosti, která *ex lege* zatíží stát jakožto porušitele mezinárodněprávního závazku, zahrnuje vedle restituce *in natura*, popř. komenzace, též složku satisfakční. Ta vystupuje do popředí právě v důsledku porušení kogentního práva, a to mimo jiné¹⁴ též povinností trestně postihnout ony provinilé osoby, jež v postavení státních orgánů svým chováním způsobily, že stát se dostal do postavení porušitele normy *ius cogens*.¹⁵ Nepotrestá-li takto odpovědný stát tyto osoby, nastupuje – jako součást odpovědnostního právního vztahu *erga omnes*¹⁶ – oprávnění každého z členů mezinárodního společenství trestně postihnout takovéto osoby za „zločiny podle mezinárodního práva“.¹⁷

Zločinem podle mezinárodního práva (*crime under international law, crime de droit international*) tak rozumíme chování těch osob, které v postavení státního orgánu způsobily, že jejich chování je přičteno státu jako porušení

¹²Srov. V. DAVID, *Mezinárodní zločiny a jejich právní následky*, AUB Iuridica, No 72, Brno, 1988, s. 72-74; M.SPINEDI, *Les crimes internationaux de 1 Etat dans les travaux de codification de la responsabilité des Etats entrepris par les Nations Unies*, EUI Working Paper No 88, Badia Fiesolana, San Domenico di Fiesole, 1984, s. 133.

¹³Viz V. DAVID, *Odpovědnost státu za mezinárodně protiprávní chování*, AUB Iuridica, No 33, 1980, s. 194-195.

¹⁴Není to ovšem jediná možná forma. Srov. blíže P. ŠTURMA, obsah, forem a stupňů mezinárodněprávní odpovědnosti, *Právník* 8-9/1988, s. 818-820, a literaturu tam citovanou.

¹⁵Srov. Č. ČEPELKA, *Les conséquences juridiques du délit en droit international contemporain*, AUC Iuridica, Monographia III, Praha, 1965, s. 37-40, s tam citovanou literaturou.

¹⁶Podle V. Outraty se každému státu v takových případech přiznává právo na svého druhu *actio popularis*. (Viz V. OUTRATA, K současnému stavu mezinárodní ochrany lidských práv, *Časopis pro mezinárodní právo* 1/1968, s. 66).

¹⁷Viz např. Č. ČEPELKA - V. DAVID, *Úvod do teorie mezinárodního práva*, AUB Iuridica No 51, Brno, s. 188.

jus cogens a toto porušení pak kvalifikováno jako mezinárodní zločin státu samotného.¹⁸

Na tomto místě je třeba poznamenat, že výrazu „zločiny podle mezinárodního práva“ používají různí autoři a různé mezinárodní dokumenty (zejména staršího data) v různém významu. Shodují se většinou v tom, že jde o jednání osob, jehož trestnost má právní podklad přímo v mezinárodním právu. To znamená, že mezinárodní právo zde stojí na místě zákona pro účely trestního postihu, bez ohledu na to, zda vnitrostátní právo použitelné ve vztahu k určité osobě trestnost určitého jednání stanoví či ne. Někteří jím označují dokonce jakékoli trestné činy jednotlivců, jejichž skutkové podstaty obsahují mezinárodní smlouvy.

O pojmové nevyjasněnosti uvnitř samotné Komise svědčí i to, že zvláštní zpravodaj ve své zprávě z r. 1994 pro druhé čtení návrhu Kodexu souhlasil s vyškrtnutím klíčového obratu „podle mezinárodního práva“, který již dříve dal do závorky, z definice zločinů v článku 1.¹⁹ Obzvláště závažící je, jak snadno souhlasil s touto změnou, kterou označil jako „čistě teoretickou otázku“.²⁰ Argumentace, podle níž jakmile se Kodex stane mezinárodní smlouvou, v něm definované zločiny přejdou do mezinárodního trestního práva (smluvního),²¹ je totiž příliš zjednodušující. Mohla by snad vyhovovat, pokud by skutkové podstaty obsažené v návrhu Kodexu byly obsahově homogenní. Ve skutečnosti tam však figurují „zločiny“ s velmi různou právní povahou, a tudíž i odlišným režimem právních následků.

d) Skutkové podstaty v návrhu Kodexu

Třebaže zvláštní zpravodaj ve své 1. zprávě rozlišoval mezi „zločiny podle mezinárodního práva *stricto sensu*“ neboli „zločiny, které jsou mezinárodní svojí povahou“, a „zločiny, které se mají státi mezinárodními jedině za účelem trestání a jež byly přeneseny z národní do mezinárodní roviny smlouvami při-

¹⁸Č. ČEPELKA, op. cit. 7, s. 55–59.

¹⁹Report of the International Law Commission on the work of its forty-sixth session (1994), GAOR, Forty-ninth Session Suppl. No 10 (A/49/10), s. 165–166, § 109–111.

²⁰Ibid., s. 166, § 111.

²¹Ibid., § 111.

jatými s tímto cílem“,²² později toto důležité kritérium zcela opustil. Přesto však bude vhodné se zde držet tohoto dělení, které o právní povaze skutkových podstat vypovídá mnohem více než druhé (Komisi také opuštěné) členění na zločiny proti míru, válečné a proti lidskosti.

Pokud jde o agresi a hrozbu agresí (čl. 15 a 16), kolonialismus (čl. 18), genocidium (čl. 19), apartheid (čl. 20), mimořádně závažné válečné zločiny (čl. 22) a částečně též mezinárodní terorismus (čl. 24) i systematické a masové porušování lidských práv (čl. 21), tady lze hovořit o kodifikaci té části obyčejových pravidel sekundární povahy, stabilizujících se a z části již stabilizovaných ve své kogentní podobě, z nichž vyplývá oprávnění všech států trestně postihnout uvedené jednání osob jednavších v postavení orgánů státu, a to jako zločin podle mezinárodního práva. Toto oprávnění, vyplývající z obecného mezinárodního práva, by bylo v Kodexu nadto doplněno o smluvně stanovenou povinnost. Jinak řečeno, státy oprávněné k postihu těchto zločinů by se v Kodexu smluvně zavázaly, že odpovědné osoby potrestají. Kdyby se návrh Kodexu omezil pouze na výše uvedené zločiny, bylo by možné mezi pojmy „zločiny podle mezinárodního práva“ a „zločiny proti míru a bezpečnosti lidstva“ položit rovnítko.

U ostatních navrhovaných skutkových podstat je však situace jiná. Jde o trestné činy, které se z roviny vnitrostátního práva do mezinárodního práva dostaly jen v důsledku smlouvy, přijaté za účelem jejich potrestání, respektive které musí být trestné ve vnitrostátním právu, protože tak stanoví mezinárodní smlouva. K jejich postihu státy zavazují právě ty smlouvy, které řadíme do tzv. mezinárodního práva trestního.²³ Rozhodně však oprávnění k postihu těchto zločinů nevyplývá z odpovědnostního právního poměru *erga omnes*, nastoupivšího porušením norem *ius cogens*.

Do této druhé skupiny skutkových podstat patří v dnešním návrhu Kodexu najímání, používání, financování a výcvik žoldnéřů (čl. 23), nedovolený obchod s drogami (čl. 25) a úmyslné a těžké poškození životního prostředí (čl. 26). V této části Kodexu jde proto v podstatě o smluvní harmonizaci legiferačních zásad vnitrostátní úpravy, podobně jako u obecně kriminálních činů, které tvoří *gros* mezinárodního práva trestního. Přesto je však funkč-

²²A/CN.4/364 (1983), s. 10, § 34; srov. též C. LOMBOIS, *Droit pénal international*, 2e éd., Précis Dalloz, Paris, 1979, s. 177.

²³YILC, 1990, vol. II, Part Two, s. 29–30.

nost jejich zařazení do návrhu Kodexu přinejmenším sporná.

Z koncepčního hlediska patří k nejzajímavějším ustanovení dnešního článku 25, jež bylo poprvé vtěleno do návrhu Kodexu v roce 1990.²⁴ Odstavec 1 tohoto článku byl pak v r. 1991 upraven do současné podoby:

„1. Jednotlivec, který spáchal nebo nařídil spáchání jakéhokoliv z těchto činů:

– provedení, organizování, usnadňování, financování nebo podněcování nedovoleného obchodu s omamnými látkami v širokém měřítku, ať už v rámci státu, nebo v mezinárodním kontextu, bude po usvědčení odsouzen (k...)“

Podle komentáře Komise návrh tohoto článku počítá, že se tohoto zločinu mohou dopustit jak osoby v postavení orgánu státu (zejm. pokud jde o napomáhání), tak i běžní jednotlivci, tj. soukromé osoby. Pojem „jednotlivci“ pak též zahrnuje osoby jednající jménem organizací a sdružení, jejichž prostřednictvím nebo v jejichž rámci obchodníci s drogami působí.²⁵ Podstatné je omezení *ratione materiae*, protože článek 25 návrhu Kodexu – na rozdíl od platných smluv o kontrole drog – inkriminuje pouze činnost organizované povahy prováděnou „v širokém měřítku“, nikoliv jednotlivé a izolované akty malých překupníků s drogami.

V odst. 2, který se inspiroval zněním článku 3 odst. 1 písm. (b) (i) Úmluvy (1988), je pokryto „praní špinavých peněz“, i když není jasné, zda se vztahuje omezující podmínka „širokého měřítku“ na tuto činnost, na zločin, z něhož výnos pochází, anebo na oba případy.

„2. Pro účely odstavce 1, usnadňování nebo podněcování nedovoleného obchodu s omamnými látkami zahrnuje získání, držbu, přeměnu nebo převod majetku jednotlivcem, který ví, že tento majetek pochází ze zločinu popsaného v tomto článku za účelem ukrytí nebo zatajení nedovoleného zdroje majetku“.

Přestože název článku 25 je nevhodně zužující (*Illicit traffic in narcotic drugs*), v odst. 3 se upřesňuje, co všechno se rozumí pod nedovoleným obchodem s „omamnými látkami“. Definice je v podstatě převzata z článku 3 odst. 1 písm. (a) (i) Úmluvy (1988). Podle návrhu Kodexu tak

²⁴Ibid.

²⁵Srov. S. GLASER, *Droit international pénal conventionnel*, Bruylant, Bruxelles, 1970, s. 53–54; Č. ČEPELKA, *Mezinárodněprávní ochrana lidských práv*, op. cit. 1, s. 34.

„3. Nedovolený obchod s omamnými látkami znamená jakoukoli výrobu, zhotovování, extrahování, přípravu, nabídnutí, nabídnutí za účelem prodeje, rozšiřování, prodej, dodávání za jakýchkoliv podmínek, překupnictví, převoz, tranzitní přepravu, převážení, dovoz či vývoz jakékoliv omamné nebo psychotropní látky, porušující vnitrostátní nebo mezinárodní právo“.

Tento odstavec sice poněkud vylepšuje celkově méně přesnou a podrobnou formulaci skutkové podstaty v článku 25 – zejména v porovnání s článkem 3 Úmluvy (1988), ale o to více se vnucuje otázka, jaký může být v této oblasti přínos Kodexu, bude-li v dnešní podobě států nakonec přijat.

Z hlediska materiálního práva by byl článek 25 přínosem, kdyby dosud Úmluva (1988) nevstoupila v platnost, popř. měla pouze malý počet smluvních stran. Tak tomu ovšem není, a tak je nutné zkoumat vztah obou úprav. Není jasné, kterou z nich by stát vázaný současně Úmluvou (1988) i Kodexem aplikoval. Návrh Kodexu totiž nejde úpravou skutkové podstaty nedovoleného obchodu s drogami nad rámec Úmluvy (1988). Naopak omezuje se pouze na závažnější případy, ale kritérium „v širokém měřítku“ je natolik pružné, že by v řadě situací vznikla možnost konkurenční aplikace obou instrumentů. Přitom lze těžko některý z nich jednoznačně kvalifikovat jako *lex specialis*.

Problém by se však jevil zcela jinak, kdyby Komise neopustila původní koncepci Kodexu jako kodifikace zločinů podle mezinárodního práva. Potom by nešlo o funkčně shodnou úpravu s úpravami mezinárodního práva trestního (zejména též proti obchodu s drogami), ale naopak projev stabilizující se obecně platné (obyčejové) úpravy povinnosti státu bojovat proti nelegálnímu obchodu s drogami, a to včetně trestního postihu všech zúčastněných osob, nad nimiž vykonává teritoriální či personální kompetenci. Kodex by se pak uplatnil tam, kde by zejména územní suverén nebyl schopen či ochoten tento postih na základě svého vnitrostátního práva realizovat. Může jít typicky o případy, kdy se obchodu s drogami a souvisejících činů v širokém měřítku dopouštějí různé „drogové kartely“ a jiné organizace, které se vymykají kontrole a postihu ze strany státních orgánů, popř. kde se na tomto obchodu osoby v postavení orgánu státu samy buď aktivně podílejí, nebo jej alespoň svou tolerancí usnadňují.

Vedle subsidiárního postihu jednotlivců (včetně členů a šéfů zločineckých organizací) by měl Kodex primárně umožňovat nástrojem trestní stíhání osob v postavení orgánů státu, který sám nezjednal nápravu v podobě potrestání

svých vlastních provinilých úředních osob. Zde by šlo o oprávnění každého státu podle obecného mezinárodního práva, které by případně mohlo být doplněno na základě Kodexu nebo jiného smluvního dokumentu povinnost předat pachatele kompetentnímu mezinárodnímu trestnímu soudu. Tomu by ovšem měl odpovídat procesní rámec realizace Kodexu.

e) Otázky realizace Kodexu

Základní otázka, která provázela přípravu návrhu Kodexu zločinů proti míru a bezpečnosti lidstva, je to, zda svěřit postih těchto zločinů mezinárodnímu trestnímu soudu (k tomuto účelu zřízenému), nebo vnitrostátním soudům. Vedle ní Komise pochopitelně zvažovala i různé varianty vycházející z těchto dvou základních koncepcí, popřípadě jejich kombinace. I když Komise v době schvalování návrhu článků Kodex v prvním čtení nevyloučila možnost jurisdikce mezinárodního trestního soudu, v této fázi ještě založila svůj přístup na obecné úpravě jurisdikce národních soudů v kombinaci s extradicí.²⁶

Článek 6 návrhu Kodexu, který chce Komise přezkoumat, jestliže dojde ke zřízení mezinárodního trestního soudu, je poměrně stručný a upravuje „závazek soudit nebo vydat“ (*Obligation to try or extradite*):

1. Stát, na jehož území se nachází jednotlivec podezřelý ze spáchání zločinu proti míru a bezpečnosti lidstva, ho musí buď soudit, nebo vydat.
2. Jestliže je vydání požadováno více státy, zvláštní zřetel bude dán žádosti státu, na jehož území byl zločin spáchán.
3. Ustanovení odstavce 1 a 2 neprejudikuje zřízení a jurisdikci mezinárodního trestního soudu.

Citovaný článek je tak založen na univerzální jurisdikci, která se uplatní subsidiárně k extradicí (*princip aut dedere aut judicare*). Odstavec 2, který počítá s možnou konkurencí jurisdikcí, sice nestanoví prioritu teritoriální jurisdikce, ale toto řešení z něj implicitně vyplývá. To by ovšem bylo velmi nežádoucí zejména v případech, kdy se inkriminovaného jednání dopustila

²⁶Srov. čl. 6 návrhu Kodexu, provizorně přijatý Komisí jako čl. 4 (*Obligation to try or extradite*) s připojeným komentářem; viz Report of the ILC on the work of its fortieth session, GAOR Suppl. No 10 (A/43/10), s. 174–175.

osoba v postavení orgánu státu, který by tak svou žádostí o vydání mohl postih pachatele zcela zmařit, nebo mu alespoň udělit příliš mírný trest.

Lze proto souhlasit s názory, které zazněly v Komisi po zahájení druhého čtení návrhu Kodexu (v r. 1994), že by znění článku 6 odst. 2 mělo být změněno v tom smyslu, že na žádost teritoriálně kompetentního státu nemusí, ale pouze může být brán zvláštní zřetel (*may be given* namísto *shall be given*).²⁷ Stejně tak je v dnešní situaci, kdy Komise již dokončila návrh statutu Mezinárodního trestního soudu, nutné v článku 6 jasně stanovit prioritu jurisdikce Mezinárodního trestního soudu v případě více konkurenčních žádostí o vydání.²⁸

Tyto změny jsou nezbytné, pokud má Kodex splnit svůj účel a stát se kodifikací zločinů podle mezinárodního práva, které se svým mezinárodněprávním základem (nezávislým na vnitrostátních právních řádech), speciálními subjekty a vyšším stupněm nebezpečnosti odlišují od běžných kriminálních činů s mezinárodním prvkem.

2. Návrh statutu Mezinárodního trestního soudu

a) Historie návrhu

Obdobně jako tomu je v případě kodifikace zločinů podle mezinárodního práva, také snahy o ustavení mezinárodního trestního soudu mají poměrně dlouhou historii.²⁹ Prvním pokusem v moderním mezinárodním právu byla Versailleská mírová smlouva (1919), podle které měl být zřízen mezinárodní tribunál, jemuž mělo Německo vydat k potrestání bývalého císaře Viléma II. pro nejhrubší porušení zásad mezinárodní mravnosti a posvátné autority smluv (článek 227) a další osoby (německé důstojníky) obviněné z porušení válečného práva (článek 228). Tato ustanovení Versailleské smlouvy však nebyla provedena.³⁰

²⁷GAOR, Forty-ninth Session Suppl. No 10 (A/49/10), s. 174–175, § 143–144.

²⁸Ibid., s. 175, § 145.

²⁹Srov. M. CHERIF BASSIOUNI, Introduction to the History of Establishing an International Criminal Court, in: *International Criminal Law*, vol. III, *Enforcement*, Transnational Publ., Inc., Dobbs Ferry, New York, s. 181; R. A. FRIEDLANDER, Problems of Enforcing International Criminal Law, *ibid.*, s. 13 a n.

³⁰M. Ch. BASSIOUNI, op. cit. 29, s. 182.

V meziválečném období, zejména v létech 1924–1938 bylo vypracováno více návrhů na zřízení mezinárodního trestního soudu ze strany některých nevládních organizací (jako *International Association of Penal Law*, *International Law Association* a Meziparlamentní unie), ale žádný z nich se nestal oficiálním dokumentem (s výjimkou projektu V. V. Pelly, který ovlivnil Úmluvu o předcházení a potlačování terorismu z r. 1937). Úmluva však nezískala potřebný počet ratifikací, a proto nikdy nevstoupila v platnost.³¹

Jako první skutečně fungující soud byl zřízen na základě Dohody o stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců evropské osy (tzv. Londýnská charta, 1945)³² jako Mezinárodní vojenský tribunál v Norimberku. V lednu 1946 pak byla přijata obdobná Charta pro Mezinárodní vojenský tribunál pro Dálný Východ v Tokiu.³³ V obou případech šlo o *ad hoc* vytvořené mezinárodní soudy mimořádné, vojenské povahy.

S mezinárodním trestním soudem počítají i článek VI Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia (1948)³⁴ a článek 5 Mezinárodní úmluvy o potlačení a trestání zločinu apartheidu (1973),³⁵ avšak ani v jednom případě ke zřízení takového soudu nedošlo. I když byly prováděny určité přípravné práce k implementaci článku 5 druhé z citovaných úmluv, jež vyústily v návrh statutu soudu, státy nikdy neprojevíly dostatečnou politickou vůli k uzavření nezbytné dohody.³⁶

Jedinou výjimkou je v současné době působící Mezinárodní tribunál pro stíhání osob odpovědných za vážná porušení mezinárodního humanitárního práva spáchaná na území bývalé Jugoslávie od r. 1991. Tento tribunál s jurisdikcí omezenou *ratione loci*, *ratione temporis* a koneckonců i *ratione materiae* ovšem nevznikl na základě mezinárodní smlouvy, nýbrž byl zřízen rozhodnutím Rady bezpečnosti jednajícím na základě Hlavy VII Charty OSN. Jeho Statut byl vypracován v rámci sekretariátu OSN za účasti několika

³¹Ibid., s. 183; srov. též V. DAVID – J. MALENOVSKÝ, *Mezinárodně právní aspekty potlačování mezinárodního terorismu*, AUB Iuridica No 46, s. 16–17.

³²Text viz M. POTOČNÝ – M. BERÁNEK, *Vybrané dokumenty ke studiu mezinárodního práva veřejného*, UK, Praha, 1985, s. 202–203.

³³International Military Tribunal for the Far East proclaimed at Tokyo, T.I.A.S. No 1589; viz též S. GLASER, op. cit. 25, s. 225–230.

³⁴Viz M. POTOČNÝ – M. BERÁNEK, op. cit. 32, s. 196.

³⁵Ibid., s. 200.

³⁶Srov. M. CH. BASSIOUNI, op. cit. 29, s. 184–185.

přizvaných expertů a schválen Radou bezpečnosti.³⁷ Obdobně byl na základě rezoluce Rady bezpečnosti v r. 1994 zřízen Mezinárodní tribunál pro Rwandu.³⁸ Mimořádná povaha obou těchto *ad hoc* tribunálů přispěla k oživení zájmu o stálý trestní soud.

Neexistence stálého mezinárodního trestního soudu byla již dlouhou dobu pocítována jako závažný nedostatek stoupenci mezinárodního trestního práva. Se změnou politické situace na konci 80. let, charakterizované skončením studené války a bipolárního rozdělení světa, však přestala být otázka mezinárodního trestního soudu čistě teoretickou. Komise pro mezinárodní právo byla opakovaně vyzvána v rezolucích Valného shromáždění 45/41 (28. 11. 1990) a 46/54 (9. 12. 1991), aby se v rámci své práce na návrhu Kodexu zabývala dalším rozbořem otázky mezinárodní trestní jurisdikce, včetně návrhů na zřízení mezinárodního trestního soudu.³⁹ Na svém zasedání v r. 1992 měla Komise k dispozici zprávu zvláštního zpravodaje D. Thiama k této otázce, na jejímž základě rozhodla o vytvoření pracovní skupiny (*Working Group*) pro návrh statutu mezinárodního trestního soudu. Tato pracovní skupina začala okamžitě pracovat a na stejném zasedání už předložila svou první zprávu Komisi.⁴⁰

Tato první zpráva je velmi důležitá, protože už v ní byla obsažena základní koncepce a hlavní problémové okruhy budoucího návrhu statutu Mezinárodního trestního soudu. Tento soud by měl být zřízen na základě statutu přijatého ve formě mnohostranné mezinárodní smlouvy. Jeho jurisdikce by měla být omezena na zločiny mezinárodní povahy vymezené v jednotlivých mezinárodních smlouvách, které již platí, jakož i zločiny definované v návrhu Kodexu, až i on bude přijat a vstoupí v platnost. Mělo by však jít o samostatné dokumenty, takže stát by se mohl stát stranou statutu, aniž by musel

³⁷Viz rezoluce Rady bezpečnosti 808 (1993) a 827 (1993) s přílohou „Report of the Secretary-General pursuant to paragraph 2 of the Security Council Resolution 808 (1993)“, Doc. S/2504 (3. 5. 1993); k tomu blíže srov. J. C. O BRIEN, *The International Tribunal for Violations of International Humanitarian Law in the Former Yugoslavia*, *AJIL*, 1993, Vol. 87, s. 639; A. PELLET, *Le Tribunal criminel pour l'ex-Yugoslavie*, *RGDIP*, 1994, vol. 98, s. 7.

³⁸Viz rezoluce Rady bezpečnosti 955 (1994), in: *Int 1 Legal Materials*, Vol. 33 (1994), s. 1600.

³⁹Srov. Report of the ILC on the work of its forty-sixth session, GAOR Suppl. No. 10 (A/49/10), s. 24–25, §§ 29–30.

⁴⁰GAOR Suppl. No 10 (A/47/10), §§ 98–99 and Annex.

být současně i smluvní stranou Kodexu. Mezinárodní trestní soud pak musí, ať už bude jeho přesná struktura a procedura jakákoliv, zajistit řádný proces, nezávislost a nestrannost.⁴¹

Valné shromáždění (res. 47/33 z 25. 11. 1992) vyzvalo členské státy k předložení připomínek ke zprávě pracovní skupiny a požádalo Komisi pro mezinárodní právo, aby od příštího zasedání pokračovala v práci na návrhu statutu Mezinárodního trestního soudu jakožto prioritní záležitosti. Na svém 45. zasedání (1993) Komise znovu ustavila pracovní skupinu, která předložila novou zprávu obsahující již návrh článků statutu s krátkým komentářem.⁴² I když Komise už nestačila na tomto zasedání návrh článků projednat, dostal se jako příloha do zprávy Komise Valnému shromáždění. Na žádost Valného shromáždění (res. 48/31 z 4. 12. 1993) pak Komise na svém zasedání v roce 1994 dokončila návrh statutu Mezinárodního trestního soudu. Vyšla přitom ze zprávy pracovní skupiny z r. 1993 a využila i názory vyjádřené v diskusi v Šestém výboru VS OSN a písemné připomínky států.⁴³

b) Obecné problémy návrhu statutu

Mezi nejdiskutovanější otázky patřila povaha a způsob zřízení soudu. Komise se nakonec shodla na tom, že by mělo jít o stálý orgán s mezinárodní trestní jurisdikcí.⁴⁴ Ještě složitějším se jevil problém, jakým způsobem by měl být Mezinárodní trestní soud ustaven, tedy – jinými slovy – v jaké právní formě by měl přijmout jeho statut. Jako možnou metodu členové Komise zvažovali dodatek k Chartě OSN, čímž by se tento statut stal integrální součástí Charty podobně jako Statut Mezinárodního soudního dvora. Praktické problémy spojené s revizí Charty vedly Komisi k preferování samostatné smlouvy, která by poskytla dostatečně pevnou právní bázi pro souzení pachatelů zločinů podle mezinárodního práva. Tato nezpochybnitelná právní síla by soudu chyběla, kdyby byl jeho statut přijat ve formě rezoluce Valného

⁴¹Ibid., § 11 and § 396 of the annex.

⁴²AOR Suppl. No 10 (A/48/10), §§ 96–97; blíže srov. J. CRAWFORD, *The ILC Draft Statute for an International Criminal Tribunal*, *AJIL*, 1994, Vol. 88, s. 140.

⁴³GAOR Suppl. No 10 (A/49/10), § 40, 42–43, 91; k tomu srov. J. CRAWFORD, *The ILC Adopts a Statute for an International Criminal Court*, *AJIL*, 1995, Vol. 89, s. 404.

⁴⁴Ibid., s. 31–32, § 49.

shromáždění OSN, i když výhodou takového postupu by bylo rychlé vytvoření soudu jako subsidiárního orgánu Valného shromáždění a jeho univerzalita (statut by nevázal pouze smluvní strany). Rovněž varianta uvažující o rezoluci Rady bezpečnosti se ukázala jako problematická. Tímto způsobem sice byl v roce 1993 zřízen Mezinárodní tribunál pro stíhání osob odpovědných za vážná porušení mezinárodního humanitárního práva spáchaná na území bývalé Jugoslávie od roku 1991,⁴⁵ ale je zřejmě rozdíl mezi pravomocí Rady bezpečnosti zřídit *ad hoc* tribunál jako reakci na konkrétní situaci podle hlavy VII. Charty OSN a pravomocí vytvořit stálý mezinárodní soud s obecnou kompetencí.⁴⁶

Z těchto všech důvodů se Komise pro mezinárodní právo rozhodla doporučit Valnému shromáždění, aby svolalo mezinárodní diplomatickou konferenci pověřenou projednáním návrhu statutu a přijetím Úmluvy o zřízení Mezinárodního trestního soudu.⁴⁷

Půjde tedy o obvyklý postup jako u většiny dosavadních kodifikačních návrhů vypracovaných v Komisi pro mezinárodní právo. I když se tímto postupem asi skutečný vznik soudu poněkud oddálí, jde o natolik závažnou úpravu zavádějící mezinárodní trestní jurisdikci, že je zcela namístě trvat na smluvněprávní bázi.

Návrh statutu Mezinárodního trestního soudu je poměrně obsáhlý dokument tvořený 60 články s komentářem. První část čl. 1–4 upravuje zřízení Soudu, jeho sídlo, status a právní subjektivitu. Druhá část (čl. 5–19) se zabývá obsazením a organizací Soudu, zejména volbou a postavením soudců, funkcí předsedy, senáty (*chambers*), orgánem obžaloby či prokuraturou (*The Procuracy*), výsadami a imunitami, jakož i odměnami soudců, ale také např. pracovními jazyky (angličtina a francouzština). Článek 19 pak stanoví, že si soudci vypracují Jednací řád Soudu, který předloží ke schválení členským státům. Ústřední místo v návrhu statutu zaujímá bezesporu třetí část, pojednávající o jurisdikci Soudu.

⁴⁵Op. cit. 37.

⁴⁶GAOR Suppl. No 10 (A/49/10), s. 32–34, §§ 51–52.

⁴⁷Ibid., s. 43, § 90.

c) Jurisdikce Mezinárodního trestního soudu

Třetí část návrhu statutu (čl. 20–24) je mimořádně důležitá, protože právě zde je vymezen okruh případů, jimiž se Soud může zabývat. Promítají se zde dvě základní myšlenky, které provázely práce na návrhu již od zprávy pracovní skupiny z r. 1992. Podle první z nich by měl Soud vykonávat jurisdikci jen nad zločiny mezinárodní povahy, definovanými v existujících smlouvách, a tudíž jeho Statut by měl obsahovat převážně jen procesní právo. Druhá z nich znamená rozlišování – po vzoru Statutu Mezinárodního soudního dvora – rozlišování mezi účastí státu na Statutu Mezinárodního trestního soudu a uznáním jeho příslušnosti v konkrétním případě.⁴⁸

Přes shodu v těchto základních otázkách prodělal návrh článků v průběhu let 1992–1994 právě v úpravě jurisdikce Soudu podstatné změny. Tyto změny přímo souvisí i s diskusí, která se rozvinula okolo rozšíření jurisdikce i na závažné případy nedovoleného obchodu s drogami podle Úmluvy z r. 1988 jako nejvýznamnějšího příkladu tzv. „potlačovacích smluv“. Návrh statutu z r. 1993 totiž rozlišoval mezi jurisdikcí Soudu nad zločiny mezinárodního charakteru (čl. 22 tehdejšího návrhu) a nad „zločiny podle vnitrostátního práva“ stíhané na základě ustanovení mnohostranné smlouvy (čl. 26 odst. 2 b).⁴⁹ Tehdejší komentář pak rozlišoval mezi „smlouvami, které definují zločiny jako mezinárodní zločiny, a smlouvami, jež pouze stanoví potlačování nežádoucího jednání naplňujícího zločiny podle vnitrostátního práva“.⁵⁰

Podle článku 26 návrhu z r. 1993 by měl totiž Mezinárodní trestní soud jurisdikci nad zločinem, který není pokryt článkem 22 jen tehdy, pokud by stát, na jehož území se podezřelá osoba nachází a jež je na základě smlouvy kompetentní soudit ji před svými soudy, dal Soudu zvláštní souhlas k jejímu výkonu nad určenými osobami a ve vztahu k tomuto zločinu.⁵¹ Takto restriktivní úprava by ponechala Soudu spíše jen teoretickou možnost stíhat např. nedovolený obchod s drogami. To přirozeně vyvolávalo kritiku takto pojatého návrhu statutu. Na druhé straně si Komise uvědomovala, že ne každé jednotlivé porušení Úmluvy proti nedovolenému obchodu s omamnými a psychotropními látkami má takový mezinárodní význam, aby odůvodňova-

⁴⁸Ibid., s. 66.

⁴⁹GAOR Suppl. No 10 (A/48/10), s. 271–272, 279.

⁵⁰Ibid., s. 281, § 5.

⁵¹Srov. návrh čl. 26 odst. 3 b); *ibid.*, s. 279.

lo jurisdikci Mezinárodního trestního soudu. Proto Komise v návrhu statutu přijatém v r. 1994 sice odstranila problematické dělení smluv a zakotvila obecnou úpravu jurisdikce Soudu *ratione materiae* do jediného článku 20, ale zavedla zároveň doplňující kritéria a podmínky omezující jurisdikci v některých případech.⁵²

Podle obecné úpravy zločinů spadajících pod jurisdikci Soudu v článku 20

Soud má jurisdikci podle tohoto Statutu ve vztahu k následujícím zločinům:

- a) zločin genocidia,
- b) zločin agrese,
- c) závažná porušení zákonů a obyčejů platných během ozbrojeného konfliktu,
- d) zločiny proti lidskosti,
- e) zločiny stanovené podle nebo na základě smluvních ustanovení vyjmenovaných v Příloze, jež vzhledem k údajnému jednání představují mimořádně závažné zločiny mezinárodního zájmu.⁵³

Z hlediska této práce je mimořádně důležité ustanovení článku 20 písm. e), které umožňuje v budoucnu stíhat před Mezinárodním trestním soudem i nejzávažnější případy nedovoleného obchodu s drogami inkriminované podle článku 3 odst. 1 Úmluvy (1988). Pouze toto jediné ustanovení ze všech smluv na kontrolu drog se dostalo do Přílohy ke Statutu. Komise pro mezinárodní právo si totiž stanovila jeho kritéria pro zařazení do Přílohy, že (1) zločiny jsou samy definovány smlouvou tak, aby Soud mohl aplikovat tuto smlouvu jako právní základ v souladu s principem *nullum crimen sine lege*, a že (2) smlouva vytvořila buď systém univerzální jurisdikce založené na zásadě *aut dedere aut judicare*, nebo možnost, aby zločin mohl soudit mezinárodní trestní soud, popř. oba systémy.⁵⁴

Vedle materiálních kritérií pro vymezení jurisdikce Mezinárodního trestního soudu slouží i některá další ustanovení návrhu Statutu. Tak zejména článek 25 návrhu rozlišuje mezi žalobou ze zločinu genocidia, kterou může podat u Prokurátora každý stát, který je zároveň smluvní stranou Statutu

⁵²GAOR Suppl. No 10 (A/49/10), s. 68–69.

⁵³Ibid., s. 70.

⁵⁴Ibid., s. 78.

a Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia (1948), a ostatními zločiny. U ostatních zločinů může podat žalobu pouze stát, který uznal podle článku 22 jurisdikci Soudu ve vztahu k žalovanému zločinu.⁵⁵

Podle článku 27 (Začátek stíhání) pak předsednictvo Soudu (tj. předseda a místopředsedové) musí na základě obžalovacího spisu předloženého Prokurátorem rozhodnout předběžně o jurisdikci Soudu a na základě informací, jež má k dispozici, také o přijatelnosti případu podle článku 35. Tento článek umožňuje Soudu rozhodnout na žádost obviněného nebo zainteresovaného státu, anebo ze svého vlastního podnětu o tom, že případ je nepřijatelný, protože dotyčný zločin a) byl řádně vyšetřen kompetentním státem, jehož rozhodnutí nezahájí stíhání je zjevně opodstatněné, nebo b) je zatím vyšetřován státem, který má nebo může mít jurisdikci nad takovým činem, anebo c) není natolik závažný, aby odůvodňoval další akci ze strany Soudu.⁵⁶

Námítky proti jurisdikci Mezinárodního trestního soudu mohou být vzneseny buď před či na začátku projednávání případu, a to obviněným nebo jakýmkoli zainteresovaným státem, anebo kdykoliv později během procesu, a to obviněným (článek 34). Pojem „zainteresovaný stát“ není v návrhu Statutu definován, ale podle komentáře Komise má být vykládán v širokém smyslu, takže zahrnuje např. i stát, který požádal o extradici obviněného, nebo stát, který byl dožádán podle Části 7. (Mezinárodní spolupráce a právní pomoc) Statutu.⁵⁷

d) Stíhání zločinů a řízení před Soudem

V částech 4. až 6. návrhu Statutu je obsažena poměrně podrobná úprava procedury od vyšetřování a vznesení obžaloby, přes soudní řízení až po odvolání a obnovu řízení. Stíhání začíná obvykle na základě žaloby ze strany státu, který je smluvní stranou Statutu, až na případy podle článku 23, kdy jurisdikce Soudu ve vztahu k zločinu agrese závisí na rozhodnutí Rady bezpečnosti podle hlavy VII. Charty OSN.

Prokurátor, který vede vyšetřování, může předvolávat a vyslýchat podezřelé, oběti a svědky, shromažďovat důkazy, provádět šetření na místě

⁵⁵Ibid., s. 89.

⁵⁶Ibid., s. 105.

⁵⁷Ibid., s. 104–105.

a v případě potřeby vyžadovat spolupráci kteréhokoli státu nebo OSN. Předsednictvo Soudu na návrh Prokurátora zatykače, včetně příkazu k předběžnému zadržení podezřelého (článek 26). Na základě provedeného vyšetřování může Prokurátor dojít k závěru, že nejsou dány důvody pro stíhání podle Statutu, a proto nepodat obžalobu. Jeho rozhodnutí může na žádost žalujícího státu nebo Rady bezpečnosti přezkoumat Předsednictvo Soudu (čl. 26 odst. 4–5).⁵⁸

Statut zajišťuje podezřelé osobě, resp. obviněnému obvyklá procesní práva, zejm. ve vztahu k obhajobě (právo nevypovídat, právo na obhájce a na tlumočníka; čl. 26 odst. 6),⁵⁹ právo na přezkoumání legálnosti vazby, včetně případné kompenzace čl. 29), právo seznámit se s obžalobou včas a ve srozumitelném jazyce (čl. 30).⁶⁰

Pátá část Statutu upravuje vlastní řízení před Soudem, který při svém rozhodování použije podle čl. 33 tento Statut, aplikovatelné smlouvy a pravidla obecného mezinárodního práva, jakož i pravidla vnitrostátního práva v rozsahu, který odpovídá konkrétní situaci a je slučitelný se Statutem. Toto ustanovení se týká případů, kde mezinárodní smlouva ukládá inkriminaci a stíhání určitých činů na základě vnitrostátního práva.⁶¹

Rovněž v této části návrhu Statutu zajišťuje ochranu práv obviněného v souladu s mezinárodními standardy lidských práv. Tak např. úprava minimálních procesních záruk obviněného v článku 41 návrhu Statutu vychází z článku 14 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (1966).⁶² Kromě článku 41 jsou věnovány některým zvláště významným aspektům samostatná ustanovení Statutu. Platí to zejména o presumpci nevin (článek 40) a zásadě legality (*nullum crimen sine lege*). Naposledy uvedená zásada byla vyjádřena v článku 39:

„Obviněný nesmí být odsouzen:

- a) v případě stíhání za zločin uvedený v článku 20 a) až d), ledaže dotyčné jednání nebo opomenutí byly zločinem podle mezinárodního práva;

⁵⁸Ibid., s. 90–91.

⁵⁹Ibid., s. 91.

⁶⁰Ibid., s. 100.

⁶¹Ibid., s. 103–104.

⁶²Text viz M. POTOČNÝ – M. BERÁNEK, op. cit. 32, s. 270–271.

b) v případě stíhání za zločin uvedený v článku 20 e), ledaže dotyčná smlouva byla aplikovatelná na chování obviněného;

v době, kdy se jednání nebo opomenutí staly“.⁶³

I na tomto příkladu se znovu potvrzuje opodstatněnost pojmu zločin podle mezinárodního práva, kterého se zvláštní zpravodaj Doudou Thiam příliš rychle vzdal v návrhu Kodexu. Zde Komise jakoby „rehabitovala“ tento tradiční pojem, protože lze jen těžko najít adekvátnější. Rozlišení zločinů uvedených v článku 20 na „zločiny podle mezinárodního práva“ a „smluvní zločiny“ je totiž zcela přesné, a tak by bylo namístě, kdyby Komise ve světle Statutu Mezinárodního trestního soudu znovu přezkoumala i svůj dosavadní návrh Kodexu zločinů proti míru a bezpečnosti lidstva.

Některá ustanovení návrhu Statutu, byť respektují procesní práva obviněného, zároveň odrážejí i mimořádnou povahu Mezinárodního trestního soudu, který není určen pro trestání běžných pachatelů za obyčejné trestné činy. Proto nelze chápat určité procesní záruky jako absolutně neprolomitelné, nemá-li být zmařeno posláním, pro které se tento Soud zřizuje. Týká se to zejména článku 37, který sice recipuje z článku 14 odst. 1 d) Paktu (1966)⁶⁴ jako obecné pravidlo, že obviněný by měl být přítomen během soudního jednání, v dalších odstavcích stanoví podmínky, za nichž může být obviněný výjimečně souzen *in absentia*.⁶⁵

Ještě výrazněji se specifika řízení před Mezinárodním trestním soudem promítají ve formulaci dalšího důležitého principu trestního práva v článku 42 (*non bis in idem*). Komise se ve svém návrhu inspirovala řešením přijatým v článku 10 Statutu Mezinárodního tribunálu pro stíhání osob odpovědných za vážná porušení mezinárodního humanitárního práva spáchaná na území bývalé Jugoslávie. Zákaz dvojího postihu za stejný čin platí bezvýjimečně pro každý jiný soud, pokud byla určitá osoba již souzena Mezinárodním trestním soudem za zločin podle článku 20 jeho Statutu (odst. 1ú). Musí již ovšem o stejně kvalifikovaný zločin, což znamená, že zákaz se nevztahu-

⁶³GAOR Suppl. No. 10 (A/49/10ú, s. 112.

⁶⁴uv...d) být souzen za své přítomnosti a obhajovat se osobně nebo prostřednictvím obhájce podle své vlastní volby; být poučen o svých právech, jestliže nemá obhájce, a mít obhájce v každém případě, kdy toho zájmy spravedlnosti vyžadují, aniž by v takovém případě sám platil náklady, jestliže nemá dostatečné prostředky k úhradě.

⁶⁵GAOR Suppl. No 10 (A/49/10ú, s. 107.

uje na trestný čin odlišné povahy. Tak např. osoba, která byla zproštěna obvinění z genocidia, protože se jí nepodařilo prokázat úmysl „zničit úplně nebo částečně některou národní, etnickou, rasovou nebo náboženskou skupinu jako takovou“,⁶⁶ může být následně souzena za vraždu před vnitrostátním soudem.⁶⁷

Podobná situace může nastat také v řadě případů stíhání nedovoleného obchodu s drogami, které sice představují nesporná porušení Úmluvy proti nedovolenému obchodu s omamnými a psychotropními látkami (1988), ale nedosahují tak mimořádné závažnosti, kterou požaduje článek 20 e) návrhu Statutu. I když pachatele neodsoudí Mezinárodní trestní soud za zločin podle mezinárodního práva, nic nebrání národním soudům v postihu za trestné činy, které mají trestat na základě Úmluvy (1988).

Článek 42 odst. 2 se zabývá naopak situací, kdy by měl proces před Mezinárodním trestním soudem následovat po stíhání téhož zločinu před jiným soudem. To je možné pouze ve dvou případech, a sice a) jestliže dotyčné jednání bylo soudem označeno jako obyčejný trestný čin, a ne jako zločin spadající pod jurisdikci Mezinárodního trestního soudu; nebo b) jestliže řízení před jiným soudem nebylo nestranné či nezávislé, nebo bylo vedeno s úmyslem ochránit obviněného před mezinárodní trestní odpovědností, anebo případ nebyl pečlivě vyšetřen. I když se jedná o výjimečné situace, přesto musí Soud při ukládání trestu osobě usvědčené podle Statutu vzít v úvahu rozsah, v jakém byl již trest jí uložený jiným soudem za stejný čin vykonán odst. 3).⁶⁸

Podle článku 47 může Soud uložit pouze trest odnětí svobody na doživotí nebo na určitý počet let, anebo pokutu.⁶⁹ Ta může být uložena samostatně nebo i v kombinaci s trestem odnětí svobody. Trest smrti není přípustný. V návrhu Statutu z r. 1993 se objevily i jiné doplňkové tresty a související opatření, jako konfiskace majetku použitého v souvislosti se spácháním zločinu či získaného v jeho důsledku, anebo restituce neoprávněně přivlastněného majetku. V případě konfiskací by měl být takto získaný majetek použit

⁶⁶Srov. čl. II Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia (1948), text v: M. POTOČNÝ – M. BERÁNEK, op. cit. 32, s. 195.

⁶⁷GAOR Suppl. No 10 (A/49/10), s. 117–118.

⁶⁸Ibid., s. 117.

⁶⁹Ibid., s. 123.

k odškodnění obětí zločinu nebo poškozeného státu.⁷⁰ Jako další možnost se navrhovalo svěřit takový majetek humanitární organizaci (jako je Mezinárodní výbor Červeného kříže – ICRC, nebo Dětský fond OSN – UNICEF), nebo mezinárodní organizaci bojující proti nedovolenému obchodu s drogami. Tato varianta by byla zvláště vhodná jako doplněk postihu nelegálního obchodování s drogami v mezinárodním měřítku, jak k tomu státy ostatně vyzývá již článek 5 odst. 5 b) Úmluvy (1988).

Komise však nakonec dospěla k závěru, že Mezinárodní trestní soud jako orgán, jehož základním posláním má být potrestání pachatelů zločinů uvedených ve Statutu, by neměl rozhodovat o konfiskacích, restitucích a odškodňování, k čemuž jsou lépe vybaveny vnitrostátní soudy.⁷¹ Přesto se do schváleného znění článku 47 dostal odstavec 3, který umožňuje Soudu použít vybrané pokuty na úhradu nákladů řízení nebo je převést na stát, jehož příslušníci byli obětí zločinu, nebo na fond zřízený Generálním tajemníkem OSN ve prospěch těchto obětí.

Konečně je třeba zmínit, že návrh Statutu poskytuje Prokurátorovi a odsouzenému právo na odvolání (článek 48). Jde o další ze záruk lidských práv v trestním řízení a odpovídá požadavku článku 14 odst. 5 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (1966)⁷² a článku 2 Protokolu č. 7 (1984) k Evropské úmluvě o lidských právech (1950)⁷³ V odvolacím řízení rozhoduje Odvolací senát, který má všechny pravomoci jako senát první instance (článek 49), přičemž se zde vhodně kombinují apelační a kasační funkce.⁷⁴ Jeho rozhodnutí jsou v zásadě konečná, jedinou výjimku představuje obnova řízení (článek 50) na návrh odsouzeného nebo Prokurátora, objeví-li se důkaz, který nebyl znám navrhovateli v době vynesení odsuzujícího rozsudku. Podrobnou úpravu odvolání a obnovy řízení má přinést Jednací řád Soudu.

⁷⁰GAOR Suppl. No 10 (A/48/10), s. 211.

⁷¹GAOR Suppl. No 10 (A/49/10), s. 124–125.

⁷²Text viz M. POTOČNÝ – M. BERÁNEK, op. cit. 32, s. 271.

⁷³Viz P. ŠTURMA, *Úvod do evropského práva ochrany lidských práv*, Karolinum, Praha, 1994, s. 59–60.

⁷⁴GAOR Suppl. No 10 (A/49/10), s. 126–127.

e) Zhodnocení možnosti mezinárodní trestní jurisdikce

Na rozdíl od návrhu Kodexu zločinů proti míru a bezpečnosti lidstva, který provází určitá koncepční nevyjasněnost a jehož přijetí v podobě mezinárodní smlouvy není zatím v dohlednu, návrh Statutu Mezinárodního trestního soudu může mít lepší šance na přijetí. Přesto, že byl Komisí připraven v relativně velmi krátké době, svou koncepcí i zpracováním představuje kvalitní právní dokument. Důležité je i to, že návrh Statutu není redundantní ani kontradiktorní ve vztahu k jiným mezinárodněprávním instrumentům. Respektuje existující právní úpravy i jejich zvláštnosti a přizpůsobuje k nim procesní mechanismus.

Projevilo se to nejen v úpravě jurisdikce Soudu a všech stadií řízení před ním, ale zejména též stanovením povinností států týkajících se mezinárodní spolupráce a právní pomoci (Část 7. návrhu Statutu), na nichž v podstatné míře závisí realizace trestního postihu. Jde především o zajištění a předání obviněného Mezinárodnímu trestnímu soudu a o výkon jeho rozhodnutí. Komise musela nalézt rovnováhu mezi existujícími závazky soudit pachatele nebo ho vydat jinému kompetentnímu státu (*aut dedere aut judicare*) a závazky podle Statutu. Návrh je postaven na konkurenční jurisdikci a na rozdíl od článku 9 odst. 2 Statutu Mezinárodního tribunálu pro bývalou Jugoslávii, který stanovil prioritu tohoto Tribunálu před národními soudy, článek 53 odst. 4 našeho návrhu pouze vyzývá smluvní strany, které uznaly jurisdikci Soudu, aby daly pokud možno přednost jeho žádosti o předání obviněného před extradičními žádostmi jiných států.⁷⁵

Článek 53 návrhu Statutu realisticky počítá s rozdílným stupněm přijetí závazků ze strany jednotlivých států. V tomto smyslu lze rozlišit čtyři různé situace, které mohou nastat:

1. všechny smluvní strany Statutu přijímají *ipso facto* jurisdikci Soudu ve vztahu ke zločinu genocidia, a proto se na ně vztahuje povinnost předat mu obviněného;
2. stejná povinnost by se měla vztahovat na smluvní strany, jež uznaly jurisdikci Soudu ve vztahu k zločinu, pro který Soud žádá zatčení a předání obviněného;

⁷⁵Ibid., s. 132.

3. v případě zločinů definovaných ve smlouvách, uvedených v příloze podle článku 20 e), stát, který je stranou Statutu i příslušné smlouvy, ale neuznal příslušnost Soudu pro tento zločin, musí obviněného zatknout a pak ho buď předat Soudu, nebo vydat, anebo trestně stíhat;
4. v každém jiném případě musí smluvní strany Statutu alespoň posoudit, zda jim jejich vlastní právo dovoluje přistoupit k zatčení a předání obviněného Soudu, popř. k jeho vydání či potrestání.⁷⁶

Toto kompromisní řešení by mělo umožnit, aby byl Statut přijatelný pro co nejširší okruh států, které mají různý vnitrostátní právní systém i status ve vztahu k jednotlivým mezinárodněprávním instrumentům. Mezinárodní trestní soud by tak neměl zůstat pouze na papíře jako hypotetická hrozba pro pachatele nejtěžších zločinů podle mezinárodního práva (a to ještě jen za příznivé shody politických okolností, jako tomu bylo v případě vojenských tribunálů v Norimberku a Tokiu), ale mohl by se stát v praxi využívaným mechanismem.

K častějšímu využívání mezinárodní trestní jurisdikce by možná právě mohlo vést její přiblížení k běžnějším formám mezinárodní kriminality, která se pro svou kvantitu začíná někdy přibližovat společenské nebezpečnosti kvalitativně závažnějším zločinů. Platí to v první řadě o mezinárodně provozovaném a organizovaném hromadném obchodu s omamnými a psychotropními látkami. Je zřejmé, že velké státy s dobře vybaveným a fungujícím represivním a soudním aparátem (jako USA) budou i nadále preferovat vnitrostátní postih nedovoleného obchodu s drogami. Naproti tomu pro řadu menších států, které jen obtížně zvládají boj proti narkomafii, nedisponují adekvátními lidskými a technickými prostředky a jejichž justice nedokáže vždy zajistit nestranný proces (kvůli zastrahování či korupci), by jurisdikce Mezinárodního trestního soudu nad těmito zločiny byla vítanou pomocí.

Tento Soud by měl být totiž mnohem víc než pouhý procesní doplněk Kodexu zločinů proti míru a bezpečnosti lidstva. Sloužil by nejen k postihu zločinů podle mezinárodního práva, ale také závažných případů terorismu s mezinárodním prvkem a transnacionálního organizovaného zločinu, inkriminovaných na základě smluvního mezinárodního práva trestního. Není též vyloučena ani hypotéza, podle níž by procesní mechanismus realizace mezinárodní trestní odpovědnosti mohl zpětně ovlivnit i materiální právo ve smyslu

⁷⁶Ibid., s. 131–133.

stabilizace obyčejové povinnosti k postihu obchodu s drogami jako zločinu podle obecného mezinárodního práva.